

PREOCUPĂRI PRIVIND SCHIMBĂRILE CLIMATICE ȘI PROBLEMELE DE MEDIU ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI: ASPECTE PSIHOSOCIALE

*Natalia COJOCARU,
dr., conf. univ., USM*

Schimbările climatice constituie una dintre problemele și preocupările societale majore la etapa contemporană, dat fiind consecințele negative pe termen lung, unele chiar ireversibile. În mod cert, criza pandemică a readus în discuție și problemele de mediu. Astfel, conectarea psihologiei la schimbările climatice a devenit una dintre prioritățile de bază ale European Federation of Psychologists Associations (EFPA) pentru mandatul de activitate 2021-2023, având drept scop inițierea unor proiecte de cercetare și elaborarea de politici publice privind schimbările climatice. Așa cum schimbările climatice sunt generate de acțiunile umane, în vederea identificării unor soluții viabile la problemele de mediu sunt necesare în primul rând niște schimbări de atitudine și comportament. Studiile arată că schimbările climatice nu sunt doar probleme de ordin ecologic, ci au profunde implicații psihosociale. Prin sintezele prezentate în acest articol ne-am propus să discutăm câteva direcții de integrare a studiilor recente privind schimbările climatice și problemele mediului dintr-o perspectivă socială și organizațională.

***Cuvinte-cheie:** psihologie ambientală, probleme de mediu, schimbări climatice, comportament față de mediul ambiant, reprezentări sociale.*

CONCERNS ABOUT CLIMATE CHANGES AND ENVIRONMENTAL ISSUES IN THE CONTEXT OF PANDEMIC: PSYCHOSOCIAL ASPECTS

Climate change is currently one of the major societal problems and concerns, given the long-term negative consequences, some even irreversible. The pandemic crisis has certainly brought environmental issues back into the limelight, so connecting psychology to climate change has become a priority for the European Federation of Psychologists Associations (EFPA) for its 2021-2023 term of office, with the aim of initiating research projects and the development of public policies on climate change. Just as climate change is caused by human actions, changes in attitudes and behaviour are needed first and foremost in order to identify viable solutions to environmental problems. Studies show that climate change is not just an ecological issue, but has profound psychosocial implications. Therefore, through this review, we aim to discuss some directions for integrating recent research on climate change and environmental issues from a social and organizational perspective.

***Keywords:** environmental psychology, environmental issues, climate changes, environmental behavior, social representations.*

Interesul pentru domeniul psihologiei ambientale este relativ recent, chiar dacă este strâns conectat cu alte două domenii de interes – cel al psihologiei sociale și organizaționale. Interesul pentru studiul aspectelor psihosociale ale

problemelor de mediu a apărut în perioada de pandemie și, am putea spune, este direct legat de experiența pandemiei – una dintre puținele situații în care avem posibilitatea să cunoaștem și să trăim o experiență *in situ*, cu informații de la prima mână, din perspectiva unui observator activ-participativ, pandemia fiind una dintre situațiile rare, în care suntem nu doar cercetători, ci și participanți. La debutul perioadei de pandemie, una dintre restricțiile solicitate de autorități a fost izolarea fizică, oamenii lucrând de acasă, ieșind din case doar în cazuri de strictă necesitate, respectiv, spațiile publice au devenit pustii. Spațiile publice urbane, odinioară un loc privilegiat al interacțiunilor sociale, s-au golit de mulțimile de oameni. Tot în această perioadă, odată cu relaxarea unor restricții, am *redescoperit* parcul – o analiză fenomenologică a căruia ne propunem în unul dintre studiile de viitor.

* * *

Psihologia ambientală sau psihologia mediului (eng. *environmental psychology*) studiază comportamentul individului în raport cu mediul ambiant și influențele mediului asupra calității vieții. Dacă în anii '50-60 ai secolului trecut interesul cercetătorilor era axat mai mult pe studiul relației „om-mediul” (spațiu natural sau construit), mai târziu, în anii '70-80, „revoluția ecologică” a determinat anumite schimbări de paradigmă și în studiile de psihologie ambientală, accentul fiind pus pe analiza efectelor negative provocate de acțiunile umane asupra mediului, inclusiv impactul mediului (de ex., poluarea, zgomotul urban sau aglomerările urbane) asupra sănătății și stării de bine [1, 18].

Analizând istoria evoluției domeniului, cercetătorul spaniol Pol [14, 15] evidențiază patru etape distincte: etapa primară în constituirea psihologiei ambientale (în Germania, înc. sec. XX până în anii '30), etapa tranziției americane (după 1930, odată cu plecarea unui număr mare de psihologi germani în SUA și până în 1950), etapa psihologiei arhitecturale (după 1950 și până în 1980) și etapa psihologiei ambientale sustenabile (după 1980). Primul care utilizează termenul „psihologie ambientală” este W.Hellpach (1877-1955), un discipol al lui W.Wundt, în volumul intitulat *Psychologie der Umwelt (Psihologia mediului)* (1924), autorul criticând în acest volum abordarea experimentală, dominantă la acea vreme și optând pentru studiul individului uman în contexte reale, în relație cu mediul înconjurător. Statutul psihologiei ambientale, ca domeniu autonom, interdisciplinar, este recunoscut în anii '70 [18], având ca direcții principale de analiză: percepția și reprezentarea spațiului (hărțile cognitive); managementul spațiului în diferite contexte (la locul de muncă, în locuri publice, spațiul de locuit etc.), precum și interacțiunea om-natură, inclusiv rolul psihologiei în studiul schimbărilor climatice și al comportamentului ambiental [8]. În cadrul acestui articol ne vom opri succint doar asupra uneia dintre direcțiile menționate, analizând, dintr-o perspectivă

psihosocială, rezultatele unor studii recente privind schimbările climatice și problemele mediului.

În prezent, schimbările climatice constituie una dintre problemele și preocupările societale majore, dat fiind impactul negativ pe care îl produc asupra mediului. Pandemia COVID-19 a readus în discuție problemele privind mediul. Astfel, conectarea psihologiei la schimbările climatice a devenit una dintre prioritățile de bază ale *European Federation of Psychologists Associations* (EFPA) pentru mandatul de activitate 2021-2023. Grupurile de psihologi create sub egida EFPA remarcă necesitatea și urgența inițierii unor acțiuni de colaborare și cercetare în scopul elaborării de politici publice privind schimbările climatice. Așa cum schimbările climatice sunt generate de acțiunile umane, în vederea identificării unor soluții viabile la problemele de mediu sunt necesare în primul rând niște schimbări de atitudine și comportament. Studiile arată că schimbările climatice nu sunt doar probleme de ordin ecologic, ci au profunde implicații psihosociale. În acest sens, au fost evidențiate efectele pe care le produc schimbările climatice asupra sănătății mentale și a stării de bine, factorii care determină scepticismul în raport cu gravitatea efectelor produse de schimbările climatice și lipsa de acțiune la nivelul populației [cf 16] ș.a, fiind propuse strategii de coping la schimbările climatice [cf 4] și recomandări de intervenție în vederea dezvoltării unei „conștiințe ecologice” și a unui „comportament environmental responsabil” [cf 2].

În general, cercetătorii interesați de problematica dată și-au propus să răspundă la o serie de întrebări: cum se raportează indivizii la schimbările climatice și cum le percep (negare, îngrijorare, amenințare); cum comunică despre schimbările climatice; cum ar putea fi pregătiți indivizii și comunitățile pentru a diminua impactul negativ al schimbărilor climatice ș.a. În acest context, se relevă importanța unui model ce ar explica factorii care susțin comportamentul proambiental sustenabil și dezvoltarea rezilienței individuale și comunitare față de schimbările climatice [5]. Totuși, constată Nielson *et al.* (2021), deși programele de diminuare a impactului negativ al schimbărilor climatice necesită în mod direct implicarea psihologilor, ei nu sunt foarte reprezentativi în grupurile majore de cercetare formate în acest scop: *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC) sau *Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (IPBES) [13].

În ultimele două decenii au fost realizate o serie de studii privind problematica schimbărilor climatice și a comportamentului ambiental și din perspectiva *teoriei reprezentărilor sociale*. Teoria oferă explicații privind modul de formare și transformare a cunoașterii sociale în contextul interacțiunilor intra- și intergrupale; cu alte cuvinte, cum indivizii creează sensuri și înțelesuri despre diverse fenomene și procese ale lumii înconjurătoare și cum aceste înțelesuri le

influențează relațiile cu ceilalți [12]. În acest sens, teoria se dovedește utilă pentru a înțelege cum cunoașterea schimbărilor climatice este împărtășită la nivel social. Cercetătorii sugerează că studiile din domeniu trebuie să se axeze pe trei aspecte: 1) cum cunoașterea schimbărilor climatice se formează și se răspândește la nivel social – reprezentările sociale; 2) care este rolul identității în relație cu aceste reprezentări și 3) care sunt răspunsurile comportamentale ale indivizilor în funcție de aceste reprezentări [10, 11].

Cabecinhas *et al.* (2008) au studiat relația dintre practicile de consum media și reprezentările sociale ale schimbărilor climatice (grup de subiecți portughezi, în total: 614) [3]. Rezultatele atestă un nivel moderat de cunoaștere a schimbărilor climatice, asociat cu un nivel sporit de îngrijorare și risc perceput în legătură cu efectele potențiale ale schimbărilor climatice. Subiecții relatează că se informează despre schimbările climatice în special din canalele de știri, care sunt evaluate cu un grad ridicat de credibilitate. Autorii argumentează că practicile de consum sunt predictorii pentru intențiile de implicare în acțiuni de atenuare a efectelor negative produse de schimbările climatice și atitudinile de îngrijorare în raport cu acestea, însă au un impact redus privind percepția riscurilor generate de schimbările climatice.

Studiul lui Escoz-Roldan *et al.* (2020), realizat pe un eșantion de 1709 studenți, a avut drept scop identificarea reprezentărilor sociale privind schimbările climatice și, totodată, a percepțiilor în legătură cu riscurile generate de schimbările climatice [7]. Autorii au lansat trei ipoteze: 1) negarea schimbărilor climatice este determinată de o reprezentare care minimizează efectele încălzirii globale; 2) cei care locuiesc în spații teritoriale în care nivelul de precipitații este mediu și ridicat vor avea tendința să nege efectele schimbărilor climatice asupra apelor și 3) există o legătură între contextul sociocultural și reprezentarea despre cauzele, efectele și soluțiile privind schimbările climatice. Rezultatele studiului infirmă primele două ipoteze, demonstrând că, în ceea ce privește cunoașterea și conștientizarea efectelor provocate de schimbările climatice, nu se atestă diferențe în funcție de teritoriul în care locuiesc, diferențe în reprezentarea schimbărilor climatice se înregistrează în funcție de nivelul de instruire, disponibilitatea informațiilor științifice și orientarea ideologică.

În mod cert, pandemia a readus în discuție și problemele ce țin de mediu. Hubert *et al.* (2021) constată că, în perioada actuală, discursul despre schimbările climatice este direct relaționat de pandemie [9]. Autorii constată că, în încercarea de a menține pe agenda publică problemele mediului, adepții politicilor pro-ambientale se axează pe schimbările comportamentale eficiente ca răspuns la amenințările produse de COVID-19 și care ar putea fi un model ce poate fi adoptat și în legătură cu schimbările climatice. În aceeași ordine de idei, Reese *et al.* (2020) subliniază că analiza efectelor produse de pandemie la nivel societal

trebuie să-i determine pe cercetători să abordeze probleme de mediu dintr-o perspectivă a psihologiei colective [17].

În cadrul a două studii experimentale, Ecker *et al.* [6] au fost interesați de modul în care discursul despre pandemie ar putea să influențeze perceperea riscurilor legate de mediul ambiant și schimbările climatice. În acest sens, cercetătorii au vrut să vadă ce efecte se produc asupra comportamentului de suport privind politicile proenvironmentale, analizând: 1) dacă discursul despre pandemie ca „amenințare” ar spori îngrijorările privind mediul, consolidând suportul pentru acțiuni de viitor în legătură cu schimbările climatice și 2) dacă prezentarea schimbărilor climatice ca o problemă care trece în plan secund, accentul fiind pus pe refacerea economică în perioada postpandemie, ar putea diminua suportul față de problemele de mediu. Autorii constată că plasarea pandemiei în prim-plan, ca un cadru de referință pentru conștientizarea amenințărilor legate de mediu, nu produce schimbări esențiale asupra comportamentului de suport, în schimb plasarea în prim-plan a nevoii de redresare economică reduce suportul față de problemele mediului.

Studiile subliniază necesitatea unor campanii sociale proenvironmentale, în scopul diseminării unor informații corecte despre schimbările climatice și al sensibilizării populației privind efectele negative pe termen lung, sporind, astfel, implicarea în acțiuni proenvironmentale. În același timp, este necesară și o implicare mai sporită a psihologilor în studiul schimbărilor climatice și al problemelor legate de mediu. Utilitatea studiilor psihologice derivă din nevoia de cunoaștere a reprezentărilor sociale privind schimbările climatice, a percepțiilor legate de riscuri și consecințe, a factorilor care susțin activismul, implicarea și comportamentul proenvironmental ș.a. În aceeași ordine de idei, studiile interculturale ar oferi mai multe explicații privind diferențele la nivel sociocultural în ceea ce privește modul de raportare la schimbările climatice și percepția riscurilor ce derivă în consecință.

Referințe:

1. BONNES, M. and BONAIUTO, M. Environmental Psychology: from spatial physical environment to sustainable development. In: R. BEHTEL and A. CURCHMAN (Eds.). *Handbook of Environmental Psychology*. New York: John Wiley & Sons, 2002.
2. BURLAKOVA, O., BURLACHUK, O., DAVYDENKO, I., ZHYLTSOVA, I., LIEVINA, O., NICHITIUK, M., PALII, V. and SCHUROPAT, E. *Guidelines on fostering eco-values and forming eco-friendly environmental mindset for psychologists*, 2020. Available: <https://www.efpa.eu/european-psychology-and-climate-change> [Accessed on: 18.11.2021]

3. CABECINHAS, R., LÁZARO, A. and CARVALHO, A. Media uses and social representations of climate change. In: A. CARVALHO (Ed.). *Communicating Climate Change: Discourses, Mediations and Perceptions*. Braga: Centro de Estudos de Comunicação e Sociedade, Universidade do Minho, 2008. Available: http://www.lasics.uminho.pt/ojs/index.php/climate_change [Accessed on: 18.11.2021]
4. *Coping with climate change distress* (Australian Psychological Society – APS). Available: <https://www.efpa.eu/european-psychology-and-climate-change> [Accessed on: 18.11.2021]
5. DAMIAN-TIMOȘENCO, G., LUNGU-BODRUG, V. *Formarea competenței de reziliență climatică la adolescenți*. Chișinău: Artpoligraf, 2021.
6. ECKER, U., BUTTLER, L., COOK, J., HURLSTONE, M., KURZ, T. and LEWANDOWSKY, S. Using the COVID-19 Economic Crisis to Frame Climate Change as a Secondary Issue Reduces Mitigation Support. In: *Journal of Environmental Psychology*, 2020, vol.70, published online.
7. ESCOZ-ROLDAN, A., GUTIÉRREZ-PÉREZ, J. and MEIRA-CARTEA, P.Á. Water and Climate Change, Two Key Objectives in the Agenda 2030: Assessment of Climate Literacy Levels and Social Representations in Academics from Three Climate Contexts. In: *Water*, 2020, vol.12, p.1-33.
8. GIFFORD, R., STEG, L. and RESER, J. Environmental Psychology. In: P. MARTIN *et al.* (Eds). *IAAP Handbook of Applied Psychology*. London: Blackwell Publishing, 2011.
9. HUBERT, P., ABDEL HADI, S., MOJZISCH, A. and HÄUSSER, J.A. The Effects of Organizational Climate on Adherence to Guidelines for COVID-19 Prevention and Organizational Identification: A Three-Wave Study. In: *Social Science and Medicine*, 2021, vol.292, published online.
10. JASPAL, R., NERLICH, B and CINNIRELLA, M. Human responses to climate change: Social representations, identity and socio-psychological action. In: *Environmental Communication*, 2014, no.8, p.110-130.
11. JASPAL, R., NERLICH, B. When climate science became climate politics: British media representations of climate change in 1988. In: *Public Understanding of Science*, 2014, vol.23(2), p.122-141.
12. MOSCOVICI, S. *Psychoanalysis, its Image, and its Public* (trans. from french by D. Macey, introduction by G. Duveen). Cambridge: Polity Press, 1961/2008.
13. NIELSON, C., COLOGNA, V., LANGE, F., BRIC, C. and STERN, P. The case for impact-focused environmental psychology. In: *Journal of Environmental Psychology*, 2021 (in press).

14. POL, E. Blueprints for a History of Environmental Psychology (I): From First Birth to American Transition. In: *Medio Ambiente y Comportamiento Humano*, 2006, no.7(2), p.95-113.
15. POL, E. Blueprints for a History of Environmental Psychology (II): From First Birth to American Transition. In: *Medio Ambiente y Comportamiento Humano*, 2007, no.8(1-2), p.1-28.
16. *Psychological contributions to addressing climate change* (American Psychological Association -APA). Available: <https://www.efpa.eu/european-psychology-and-climate-change> [Accessed on: 18.11.2021]
17. REESE, S., HAMANN, K., HEIDBREder, L., LOY, L., MENZEL, C., NEUBERT, S., TRÖGER, J. and WULLENKORD, M. SARS-Cov-2 and environmental protection: A collective psychology agenda for environmental psychology research In: *Journal of Environmental Psychology*, 2020, no.70, published online.
18. STEG, L., VAN DEN BERG, A. E. and DE GROOT, J. I. M. Environmental psychology: History, scope and methods. In: E. M. STEG, A. E. VAN DEN BERG and J. DE GROOT (Eds.). *Environmental Psychology: An introduction* (1st ed., p.1-12). London: Wiley-Blackwell, 2012.